

AZ ERDÉLYI PÁRT A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSSEN 1940 ÉS 1944 KÖZÖTT¹

Az Erdélyi Párt (EP) a magyar politikatörténet egy különleges színfoltja. Az 1940 és 1944 között a magyar állam kereteibe visszacsatolt Észak-Erdély politikai képviselőjét ellátni hivatott EP egyszeri és mindeddig megismételhetetlen jelensége volt az erdélyi, de ugyanakkor a teljes magyar közéletnek is. Olyan új utat nyitó kezdeményezés, amely a szó legtágasabb értelmében a magyar Erdély politikai megszerzésére és önálló entitásának megőrzésére, ugyanakkor kulturális téren az összmagyarsággal való szerves egybeolvasztására törekedett.

Fontosságát mutatja, hogy ezekben a második világháború által meghatározott, nehéz esztendőkből ez volt az erdélyi magyarok egyetlen parlamenti képviselőjét ellátó pártja. Amennyiben tehát teljes és tiszta képet szeretnénk kapni az erdélyiek által gyakran csak „kis magyar világnak” nevezett időszakról, akkor mindenekelőtt az annak politikai vetületében központi szerepet játszó Erdélyi Pártot kell górcső alá vennünk. Tanulmányomban erre teszek kísérletet.

Az Erdélyi Párt megalakulása a korszak egyedi jellemzőkkel bíró történéseiből fakad. Mondhatni rendkívüli idők rendkívüli pártja volt! A trianoni békeszerződés által 1920-ban Romániának ítélt 103 093 km²-nyi területből 1940. augusztus 30-án, a második bécsi döntés folytán, a történelmi Erdély és a Partium északi fele, a Székelyföld és Máramaros vidéke visszakerült Magyarországhoz.² A visszacsatolt észak-erdélyi részek területe elérte a 43 104 km²-t,³ lakossága pedig az 1941-es magyar

¹ E tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Domus Programja által támogatott tevékenység keretében jött létre.

² L. Balogh Béni: *A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Csíkszereda, 2002, Múltunk Könyvek, Pro-Print Könyvkiadó, 5.

³ Thirring Lajos: *A visszacsatolt keleti terület. Terület és népesség*. Magyar Statisztikai Szemle. 1940. 8–9. sz. jegyzet, 663.

népszámlálás szerint 2 557 000 főt tett ki, amelynek 52,1%-a magyar, 41,5%-a román anyanyelvű volt.⁴ Az 1 380 000 magyar lakos mellett 1 057 000 román és 44 000 német élt ekkor Észak-Erdélyben.⁵

E határrendezés sem a magyar, sem a román felet nem elégítette ki, és a nagyhatalmak által meghúzott határvonalat mind Budapest, mind Bukarest csak átmenetinek tekintette. Ilyen körülmények között az etnikailag igencsak vegyes képet mutató, visszacsatolt Észak-Erdély politikai megszervezése halaszthatatlan feladatként állt mind a magyar kormányzat, mind az észak-erdélyi magyarság vezetői előtt.

A kérdés rendezése komoly nehézségekbe ütközött. Országgyűlési választásokat ugyanis nem lehetett tartani, hiszen azok az Imrédy-kormány bukása miatt alig egy jó évvel korábban, 1939. május 28–29-e között zajlottak le.⁶ Ráadásul, ezek eredményeként először lépett porondra a Nyilaskeresztes Párt mint képviselőházi frakció, néhány kisebb nemzetiszocialista csoporttal együtt. A szélsőjobboldal ilyen látványos megerősödése olyan nagy jelentőségű volt, hogy még Horthy Miklós is kitért rá évekkal később, emigrációban írt visszaemlékezéseiben.⁷ Nem csoda hát, hogy a szélsőjobbal szemben álló pártok többsége – és különösképpen a kormánypárt – megszerzett pozícióit nem akarta kockára tenni, és a további nyilas térhódítást el akarta kerülni.⁸ Ezért a háború végéig újabb választásokra már nem is került sor.⁹

Ebben a helyzetben megoldást két korábbi, precedens értékű mozzanat kínált. A Felvidék déli részének 1938. november 2-i visszacsatolása¹⁰ és Kárpátalja 1939. március 15–18-a közötti katonai elfoglalása¹¹ után ugyanis az illető területeken nem szerveztek választásokat, hanem meghívásos alapon összesen 38 felvidéki és kárpátaljai képviselővel egészítették ki az 1935–1939-es évi Országgyűlést.¹² Majd ezután a területeken az 1939. májusi választásokat sem tartották meg, hanem az alig pár hónap-

⁴ Fogarasi Zoltán: *A népesség anyanyelvi, nemzetiségi és vallási megoszlása törvényhatóságokint 1941-ben*. Magyar Statisztikai Szemle. 1944. 1–3. sz. 4.

⁵ Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest, 2011, Jaffa Kiadó, 47.

⁶ Filep Tamás Gusztáv: *A „visszatért” magyarok és nem magyarok beilleszkedése, jogi helyzetük és magatartásuk*. In Bárdi Nándor–Fedinec Csilla–Szarka László szerk.: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, 2008, Gondolat Kiadó–MTA Kisebbségkutató Intézet, 155.

⁷ Lásd erről bővebben: Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Budapest, 2011, Európa Könyvkiadó, 239.

⁸ Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Harmadik, javított és bővített kiadás, Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 226.

⁹ Filep: i. m. 156.

¹⁰ Az ún. első bécsi döntésről egyebek mellett lásd: Romsics: i. m. 245–246.

¹¹ Részleteiben lásd: Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban. Összeomlástól összeomlásig*. Budapest, 2001, Korona Kiadó, 126–132.

¹² Dobszay Tamás–Estók János–Salamon Konrád–Szerencsés Károly–Tombor László szerk.: *Tisztelt Ház! A magyar országgyűlések története 1848–1998*. h. n. [Budapest], 1998, Puskás Tivadar Távközlési Technikum, 144.

pal korábban behívott képviselőket a választások után összeülő új képviselőház egyszerűen átvette,¹³ és parlamenti tevékenységüket változások nélkül folytatták tovább.

Kárpátalja országgyűlési képvisellete csak annyiban tért el a Felvidékétől, hogy az innen behívott tíz képviselő fele, az öt ruszin nemzetiségű törvényhozó önálló parlamenti képviselőcsoportot alakíthatott.¹⁴ Nem sokkal később ugyan csatlakozott hozzájuk egy felvidéki képviselőtársuk is, de önálló pártot ezután sem hoztak létre, hanem megmaradtak pártonkívüli parlamenti csoportnak.¹⁵

A már bevált gyakorlatot azután Észak-Erdély 1940 augusztusi visszatérése után is hasonlóképpen alkalmazták. Teleki Pál miniszterelnök ezúttal is olyan közéleti személyiségeket hívott be a parlamentbe, akik korábbi képviselőként, képviselőjelöltként vagy valamely nemzeti intézmény választott tisztségviselőjeként már évek óta a helyi közösség bizalmát élvezték.¹⁶ Fontos szempont volt az is, hogy a behívandók ismerjék a román nyelvet és így a legnagyobb lélekszámú észak-erdélyi kisebbség igényeit és panaszait akadálytalanul közvetíthessék a kormányzat felé.¹⁷ Ugyanakkor a kormányfő hangsúlyt fektetett arra is, hogy a behívott képviselőcsoport összetételében tükrözze a már korábban kialakult erdélyi politikai és társadalmi viszonyokat.¹⁸ Ez utóbbi nem volt egyszerű feladat, hiszen a budapesti politikai képviselétről magában Észak-Erdélyben is megoszlottak a vélemények. Míg gróf Bethlen György az egykori Országos Magyar Párt elnöke régi politikai alakulatát szerette volna újjászervezni,¹⁹ addig például az ún. erdélyi népi írók egyik legfontosabb vezető egyénisége, Tamási Áron népi demokratikus jellegű társadalmi szövetséget tervezett, és kezdettől elvetette a pártpolitikát mint a sajátos erdélyi gondok megoldási lehetőségét.²⁰

Hogy az egyre sürgetőbbé váló kérdésben az álláspontokat egyeztethessék és megoldás szülessen, Teleki Pál a második bécsi döntés után alig két héttel körutat tett a visszacsatolt országrészben, amelynek keretében szeptember 14-én észak-erdélyi és partiumbeli vezető politikai személyiségekkel találkozott, lehetővé téve számukra, hogy az ügyben kifejhessék véleményüket. Az értekezleten a Székelyföld még nem képviseltethette magát, mert oda csak az azt megelőző két napon vonultak be

¹³ Filep: i. m. 156.

¹⁴ Uo. 156.

¹⁵ Mikó Imre: *A magyar országgyűlés*. Hittel. Nemzetpolitikai Szemle, 1943. 12. sz. 754.

¹⁶ Egry Gábor: *Az erdélyiség „színeváltozása”. Kisérlet az Erdélyi Párt ideológiájának és identitás-politikájának elemzésére 1940–1944*. Budapest, 2008, Napvilág Kiadó, 29.

¹⁷ Az erdélyi képviselők behívásáról szóló törvényjavaslatot nagy beszéd keretében betervezte Teleki Pál gróf miniszterelnök. *Ellenzék*, 1940. október 9. 1.

¹⁸ Zathureczky Gyula: *Metamorphosis Transylvaniae*. Hittel. Nemzetpolitikai Szemle, 1940. 9. sz. 212, 215.

¹⁹ Ablonczy: i. m. 109–110.

²⁰ Tamási Áron: *Kérdés és felelet*. Hittel. Nemzetpolitikai Szemle, 1943. 9. sz. 521.

a Honvédség alakulatai és az állapotok még meglehetősen felbolydultak voltak. A székelyföldiekkel ezért a miniszterelnök később egyeztetett.

Teleki egyik legfontosabb kérdésnek – a magyar lakosság mellett – az észak-erdélyi román kisebbség budapesti képviseletét tekintette, s e kérdésben az értekezleten kifejtette, hogy minden magyar állampolgárhoz, nemzeti hovatartozásától függetlenül, egyformán, „a legnagyobb jóakarattal” fog a kormányzat viszonyulni, cserében viszont a románság helyi vezetőitől lojalitást várt el.²¹

Az erdélyi igények meghallgatása után, Teleki Pál 1940. szeptember 25-re minisztertanácsi ülést hívott össze Budapesten. Itt megtárgyalták a visszacsatolt területek bekebelezéséről szóló törvényjavaslat szövegét, és a miniszterelnök útmutatásai szerint összeállították azoknak a névsorát, akiket Észak-Erdélyből behívni készültek a magyar Országgyűlés két házába.²² Az elkészült törvényjavaslatot azután a kormányfő október 2-án, a képviselőház ünnepi ülésén terjesztette be elfogadásra.

Az Országgyűlés által még aznap jóváhagyott törvényjavaslat az 1940: XXVI. törvény néven vált a magyar jogrendszer részévé, és mint ilyen lett az észak-erdélyi képviselők behívásának legális alapja.²³ Ezzel szemben a Romániánál maradt dél-erdélyi magyar kisebbség bukaresti politikai képviseletének biztosítására román oldalról még csak kísérlet sem történt. Ez azután arra sarkallta a magyar kormányt, hogy az észak-erdélyi románság képviselőinek fenntartott 12 parlamenti helyet egyelőre betöltetlenül hagyja.²⁴ Később, 1941-ben és 1942-ben ugyan a kormányzat többször is kísérletet tett az ügy rendezésére, de a román kisebbség vezetői – bukaresti tiltásra hivatkozva²⁵ – mindannyiszor visszautasították, hogy a magyar Országgyűlésben szerepet vállaljanak. Ugyanez a jelenség ment végbe a felsőházban is, ahol a meghívott román görög katolikus egyházi vezető (Iuliu Hossu kolozsvár–szamosújvári püspök)²⁶ egyáltalán nem volt hajlandó megjelenni és így önként fosztotta meg magát a magyar törvényhozásban való részvétel lehetőségétől.²⁷

²¹ Gróf Teleki Pál: *Erdélyi feladatok*. *Ellenzék*, 1940. szeptember 21. 1–2.

²² *Ellenzék*, 1940. szeptember 26. 1.

²³ Egry: i. m. 29.

²⁴ Ablonczy: i. m. 112.

²⁵ Ablonczy Balázs a visszacsatolt erdélyi részekről 2011-ben megjelent kötetében Bukarest eme hozzáállását azzal magyarázta, hogy a Román Királyság elvetett minden olyan gesztust, amely a második bécsi döntés után kialakult helyzet bármilyen formában való elismerését jelentette volna. Lásd erről bővebben: uo. 112–113. Emellett, úgy vélem a román kormányt ilyen vehemens reakcióra az a törekvése is készthette, hogy a magyar hatalom észak-erdélyi kiépülését és megszilárdulását mindenben gátolja, ezáltal is előkészítve a terepet egy esetleges későbbi visszarendeződésnek.

²⁶ *Hossu és Colan román püspökök tagjai lesznek a magyar Felsőháznak*. *Ellenzék*, 1940. szeptember 24. 4.

²⁷ Ablonczy: i. m. 113.

Mindenekelőtt az 1922 decemberében alakult Országos Magyar Párt vezető politikusai, élükön gróf Bethlen Györggyel, jutottak be a magyar Országgyűlés alsóházába. A román képviselők távolmaradása és egy hirtelen elhalálozás miatt végül összesen 50 főt kitevő erdélyi magyar képviselőcsoportból 27-en tartoztak az OMP egykori vezetőgárdájához. A György Béla által kiadott OMP vezető testületek jegyzőkönyvei szerint, ezek Bethlen György mellett a következők voltak: Albrecht Dezső, Angi István, Árvay Árpád, dr. Balogh Artúr, dr. Bartha Ignác, gr. Bethlen László, dr. Bölöni Zoltán, dr. Deák Gyula, Ember Géza, Figus Albert, dr. György József, dr. Hinléder-Fels Ákos, dr. Jodál Gábor, dr. Kölcsey Ferenc, Kövér Gusztáv, dr. László Dezső,²⁸ dr. Paál Árpád, dr. Pál Gábor, Pakocs Károly, dr. Székely Ákos, br. Szentkereszty Béla, dr. Szilágyi Olivér, gr. Teleki Ernő, gr. Toldalaghy Mihály, dr. Török Andor és dr. Tusa Gábor.²⁹

Ugyanakkor viszont, a Romániai Magyar Népközösségben gróf Bánffy Miklós mellett 1939-től szerepet vállaló politikusok nagyobb részét – közöttük az erdélyi magyar közélet olyan általánosan elismert vezető személyiségeit, mint mások mellett Kós Károly – kihagyták a behívandók közül.³⁰ Néhányan pedig Tamási Áron példáját követve kezdettől elhatárolódtak a parlamenti szerepvállalástól.

Tagja lett azonban a képviselőháznak még: Adorján Imre, Bálint József, báró Bánffy Dániel (későbbi földművelésügyi miniszter), Beke Ödön, Bíró István, Bodnár Sándor, Botár István,³¹ br. Braunecker Antal,³² dr. Keintzel Ede,³³ Kiss Kálmán, dr. László Dezső, dr. Patzkó Elemér, dr. Prall Mihály, valamint Raduly Lajos.³⁴

A behívott képviselők csoportját Teleki Pál miniszterelnök igyekezett kiegészíteni olyan fiatal, szociálisan érzékeny értelmiségiekkel, akik a harmincas években hatékonyan tevékenykedtek az ifjúsági mozgalmakban, és akikről köztudott volt, hogy elvetik a szélsőjobboldali, elsősorban a Nyilaskeresztes Párt által hangoztatott eszméket. Mások mellett ilyen volt dr. Mikó Imre, Pálffy Károly, dr. Váró György, Vita

²⁸ Székely származású gyergyói képviselő, nem azonos a hasonló nevű, de jóval fiatalabb kolozsvári református lelkésszel és teológiai magántanárral, behívott képviselőtársával.

²⁹ Egrý: i. m. 30.

³⁰ Mikó Imre: Önéletrajz és önbírálat. In Balázs Sándor: *Mikó Imre. Élet- és pályakép. Kéziratok, dokumentumok (1933–1968)*. Kolozsvár, 2003, Polis Könyvkiadó, 300.

³¹ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL OL) Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai. Miniszterelnökségi Levéltár. Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály Iratai. K 28. IV. *Pásint Ödön miniszteri osztálytanácsos Erdélyre vonatkozó dokumentumgyűjteménye* 16533–16542. d. 16541. tekeres (mikrofilm). 351. cím. 1944. 29. dosszié.

³² Egrý: i. m. 30.

³³ Az erdélyi képviselők behívásáról szóló törvényjavaslat... 1.

³⁴ Egrý: i. m. 29–30.

Sándor³⁵ és nem utolsó sorban az *Erdélyi Fiatalok* szervezetének egyik vezető egyénisége, a kolozsvári református lelkész és teológiai magántanár, László Dezső.³⁶ De behívtak képviselőnek vezető személyiségeket az erdélyi társadalmi-gazdasági szervezetekből is. Legjelentősebb közülük gróf Teleki Béla volt, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület 1936-ban megválasztott alelnöke, 1940-től az észak-erdélyi EMGE elnöke.³⁷

Az Észak-Erdélyt képviselni hivatott új parlamenti tagok ünnepélyes képviselőházi bevonulására 1940. október 10-én került sor. A felemelő eseményről a magyarországi és az észak-erdélyi sajtó is tudósított.

A behívott észak-erdélyi képviselők csoportjának egységét kezdettől fogva belső konfliktusok terhelték, elsősorban a Bethlen György és Bánffy Miklós által vezetett, a románsággal való kapcsolatokban egymástól eltérő nézőpontokat valló képviselők között. Míg Bethlen és követői az OMP két évtizedes kisebbségi társadalomszervező erejére támaszkodó, „kurucos” öntudatot testesítették meg, addig a Bánffy köréhez tartozók a román királyi diktatúra idején egyetlen politikai alakulatként működő Nemzeti Újjászületés Frontjának magyar tagozatát alkotó Romániai Magyar Nép-közösség a románság irányában kevésbé vehemens, tárgyalókészebb álláspontját jelenítették meg.

Mindennek ellenére, a heterogén erdélyi képviselőcsoport mégis összetartó lett. A közös érdek, az észak-erdélyi magyarság elvárásainak érvényesítése a magyar törvényhozásban háttérbe szorította a múltból örökölt, nemegyszer személyi jellegű, belső ellentéteket. Majd hamarosan, ezen túlmenően, lassanként körvonalazódni kezdett az Országgyűlésen belül egy „erdélyi szövetség” létrehozásának gondolata. Ez voltaképpen nem volt újkeletű, gyökerei az erdélyi magyar politikai életben a harmincas évek közepéig nyúltak vissza. Ekkor azonban, a megváltozott körülmények között, új formában és új tartalommal tűnt kivitelezhetőnek a „ne politizálj: építkezz” elvéből kiindulva.³⁸ Vita Sándor képviselő kéziratban maradt *Önéletírásában* így vall erről: „Albrecht [...] kedves gondolata volt az erdélyi Magyar Szövetség – egy pártokon felülálló szervezet – létrehozása, még 1940 után is, de a gondolat nem tudott megvalósulni”.³⁹

³⁵ Uo. 30.

³⁶ Balázs Sándor: *László Dezső a magyar parlamentben*. In Cseke Péter szerk.: *László Dezső emlékezete 1904–2004*. Kolozsvár, 2004, Polis Könyvkiadó, 99.

³⁷ Tibori Szabó Zoltán: *Teleki Béla erdélyisége. Embernek maradni embertelen időkben*. Kolozsvár, 1993, Nis Kiadó, 5.

³⁸ Dr. Mikó Imre: *Zászlót bontott az Erdélyi Párt*. *Ellenzék*, 1940. december 23. 1.

³⁹ Vita Sándor: *Önéletírás*. Kézirat. Idézi Kónya-Hamar Sándor: *Vita Sándor*. Művelődés, 2013. 3. sz. 19.

Ehelyett, a Tamási Áron és sokan mások által is annyira ellenzett önálló politikai párttá való szerveződés folyamata indult meg. Ennek első lépése a többi politikai formációtól való elkülönülés volt, ami 1940. november 12-én egy átmeneti jelleggel bíró pártönkívüli parlamenti csoport alakításával valósult meg.

A többnemzetiségű keleti területek jellegzetes problémáit a magyar képviselőházban felszínre hozó erdélyi képviselők önálló politikai párttá alakulását felkarolta Teleki Pál miniszterelnök is. Ez ugyanis beleillett a kormányfő burkoltan németellenes politikai irányvonalába. Ugyanakkor egy egységes, a magyar kormányzat politikáját követő észak-erdélyi gyűjtőpárt alátámaszthatta Teleki pozícióját az egyre hangsúlyosabb anyaországi szélsőjobboddallal szemben.⁴⁰ Az erdélyiek önállóosodási igénye tehát találkozott a kormányzat elképzeléseivel, és ezért az addig példa nélküli, képviselőházon belüli, utólagos (!) párttá szerveződés, akadálytalanul végbemegetett.

Így az erdélyiekből álló parlamenti frakció – hivatalos nevén az *Erdélyi Magyar Képviselők Pártönkívüli Csoportja*⁴¹ – 1940. december 13–15-e között tartott háromnapos értekezletén felvette az *Erdélyi Párt* nevet, és mint önálló politikai párt útjára indult.⁴² Az új politikai formáció létrehozását 1941. február 7-én nyilvánosan is bejelentették a képviselőházban.⁴³

Az Erdélyi Párt azonban nem tudta Észak-Erdély összes képviselőit testületileg tömöríteni. Többen továbbra is elleneztek ugyanis a külön területi alapon szerveződő magyar párt gondolatát, azzal érvelve, hogy ez szükségtelenül és káros módon megbontja a korabeli feszült körülmények miatt annyira kívánt összmagyar politikai egységet. Ezért öt képviselő, a nagy tekintélyű dr. Pál Gáborral az élen, pártönkívüli maradt.⁴⁴

Ugyanakkor mások, a regionális színezetű Erdélyi Párt precedens nélküli mivoltából kiindulva, azt szükségtelen és felesleges erőnkifejtésnek ítélték. Ezért heten – közöttük két német nemzetiségi képviselő – a Magyar Élet Pártjába, vagyis a kormánypártba léptek be, egyikük a bal- (Független Kisgazdapárt), másikuk pedig a jobboldali ellenzék (Magyar Megújulás Pártja) sorait gyarapította.⁴⁵

⁴⁰ Dr. Szász István Tas: *Pillantás az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület utolsó éveire*. Korunk, 2012. 11. sz. 101.

⁴¹ Erdélyi magyar szövetség alakítását kezdeményezik az erdélyi képviselők. *Ellenzék*, 1940. november 19. 8.

⁴² Három napig tartó értekezleten határozták el az erdélyi képviselők az „Erdélyi Párt” megalakítását. *Ellenzék*, 1940. december 17. 8.

⁴³ *Bejelentették a képviselőházban az Erdélyi Párt megalakulását*. Kolozsvári Estilap, 1941. február 8. 3.

⁴⁴ Mikó 1943. 754.

⁴⁵ Uo. 754.

Mindezek folytán a megmaradt 36 behívott képviselőre⁴⁶ hárult az Erdélyi Párt ideológiájának kidolgozása, szervezeti kiépítése és a politikai formáció parlamenti képvisellete. Hamarosan megkezdődött az Erdélyi Párt gyorsütemű szervezése Észak-Erdélyben. A visszacsatolt területeken, a magyarok által nagyon gyéren lakott Máramaros és a csak kis részben e régióhoz tartozó Ugocsa kivételével, minden más, összesen 10 vármegyében helyi párttagozatok alakultak.⁴⁷ A kimondottan észak-erdélyi, önálló magyar politikai formáció életre hívásának záró mozzanata az 1941. május 28-án, Kolozsváron tartott alapító nagygyűlés volt, amelyen elfogadták a párt-programot és megválasztották az Erdélyi Párt új, országos vezetőségét.⁴⁸

Az észak-erdélyi politikai alakulat elnöke gróf Teleki Béla zsigódi földbirtokos, az időközben tragikus körülmények között elhunyt Teleki Pál miniszterelnök távoli rokona lett.⁴⁹ A párt vezetőségében a régi OMP politikuskárdája továbbra is jelen volt; az EP ügyvezető alelnökévé a kolozsvári Albrecht Dezső országgyűlési képviselőt, egyik alelnökévé pedig – a csíkszeredai dr. Kolombán József ügyvéd mellett – Ember Géza szatmári képviselőt választották meg.⁵⁰

Ugyanakkor az egykori Romániai Magyar Népközösséghez tartozó személyek is jelentős funkciókhoz jutottak az Erdélyi Párt vezetőségében. A Bánffy Miklós vezetése alatt álló politikai erő bukaresti irodájának volt vezetője,⁵¹ dr. Mikó Imre képviselő az Erdélyi Párt országos politikai főtitkára lett.⁵² A párt vezetőségéhez tartozott még Szász István EMGE-igazgató pénztárosi funkcióban, valamint Rácz Mihály építómester, felsőházi tag és Szilágyi András kispap, mint ellenőrök.⁵³ A kolozsvári központi irodavezető dr. Páll György lett.⁵⁴

Az Észak-Erdélyből behívott és a képviselőházban helyüket elfoglaló képviselők túlnyomó többsége, összesen 72%-a az Erdélyi Párt 1940 végén kibontott zászlója alatt tömörült és így a frissen létrehozott politikai alakulatot egy csapásra Észak-

⁴⁶ Bárdi Nándor: *A múlt, mint tapasztalat. A kisebbségből többségbe került erdélyi magyar politika szemléletváltása 1940–1944 között*. Limes Tudományos Szemle, Észak-Erdély 1940–1944, 2006. 2. sz. 44.

⁴⁷ Az Erdélyi Párt vármegyei szervezeteinek létrehozásáról lásd bővebben a korabeli erdélyi magyar sajtó tudósításait: *Zászlóbontó közgyűlést tartott az Erdélyi Párt Maros-Torda megyei tagozata*. Kolozsvári Estilap, 1941. február 21. 4.; *Megalakult az Erdélyi Párt Háromszék megyei tagozata*. Kolozsvári Estilap, 1941. február 24. 4.; *Udvarhelyszék is felsorakozott...* A székely falvak népe kell biztosítsa a magyar értelmiség utánpótlását. Kolozsvári Estilap, 1941. április 23. 2. stb.

⁴⁸ Egry: i. m. 35.

⁴⁹ Ablonczy: i. m. 110.

⁵⁰ *Megválasztották a párt országos vezetőségét*. Kolozsvári Estilap, 1941. május 28. 6.

⁵¹ Mikó: *Önéletrajz és önbírálat...* 2003, 298.

⁵² *Megválasztották a párt országos vezetőségét*, 6.

⁵³ Uo. 6.

⁵⁴ Egry: i. m. 38.

Erdély képviseletének legnagyobb és egyben egyetlen önálló parlamenti frakciójává tette. Ha azonban az egész akkori Országgyűlés politikai összetételét vesszük figyelembe, e pozitív kép igen jelentősen módosul. A két világháború közötti időszakban – elsősorban gróf Bethlen István miniszterelnök konszolidációs programjának hatására⁵⁵ – a képviselőházban fokozatosan kikristályosodott erőviszonyok ugyanis alapvetően megváltoztathatatlanok voltak. Az abszolút többséget birtokló kormánypárt hatalmát és befolyását nem csökkenthette a számarányában tőle messze elmaradó Erdélyi Párt önálló frakcióba verődő 36 képviselője.

Az 1939. május 28–29-én lezajlott, és 19 év után először újból titkos választások eredményeként összeálló képviselőház ugyanis már az első bécsi döntés előtt is 260 tagot számlált.⁵⁶ A kormányt adó Magyar Élet Pártja 181 képviselővel⁵⁷ a második világháború előtti utolsó választások következtében megőrizte korábbi években birtokolt abszolút parlamenti többségét.⁵⁸ Szinte 70%-os túlsúlya kényelmes helyzetet teremtett számára a törvényhozásban.

A fennmaradó mintegy 30%-nyi képviselői mandátum a MÉP ellenzékét alkotó különböző politikai csoportosulások között oszlott meg. Így valódi, a kormánypártot ellensúlyozó erő nem volt a képviselőházban, hiszen az ellenzék, aránya mellett, szétterjedett jellege miatt sem veszélyeztethette a központi hatalom monopóliumát. A Magyar Élet Pártjának voltaképpen ideológiailag két nagyobb, de egyenként sem egységes ellenzéki táborral kellett szembenéznie: a jobb- és a baloldallal. Előbbi esetében ezt egyszerűen szélsőjobbnek tekinthetjük, hiszen maga a kormánypárt is már eleve jobbra húzott a centrumtól.

Az ellenzék erősebb felét adó szélsőjobb zászlóvivője az 1939-es választásokon viszonylag jelentős számú mandátumot nyert Nyilaskeresztes Párt volt, a maga 29 képviselőjével.⁵⁹ Szálaszi Ferenc pártjának 11,15%-os képviselőházi részesedése mellett a jobboldalon az Imrédy Béla által vezetett, kormánypártból kiváló Magyar Megújulás Pártja bírt még számottevő súllyal, ami 25 mandátumban, a képviselői helyek 9,61%-ában öltött testet.

Mellettük a szélsőjobboldali ellenzéki palettát inkább már csak színesítette a diszszidens nyilasokból álló, Bakó László-féle Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt. A német mintát követő és utánzó, markánsan jobboldali politikai formáció azonban alig 13 képviselőt tudhatott soraiban, akik a képviselőházi mandátumok

⁵⁵ Romsics Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz.* Budapest, 2005, Osiris Kiadó, 295–300.

⁵⁶ Dobszay et al.: i. m. 142.

⁵⁷ Uo. 142.

⁵⁸ Romsics 2003. 226–227.

⁵⁹ Dobszay et al.: i. m. 142.

összességének mindössze 5%-át alkották.⁶⁰ Mindettől függetlenül, meg kell jegyezni azt, hogy a jobboldali ellenzék három pártja – amennyiben összefogott – 25,76%-ot kitevő összesített arányát vehemens, a parlamenti életben folyton mozgásban levő, aktív és hangos politikálással toldotta meg, ami igencsak nagy visszhangot tudott keltetni mind bel-, mind külföldön, adott esetben veszélyessé téve a szélsőjobboldalt.

Ezzel szemben a baloldali ellenzék a korábbi parlamenti ciklusokhoz képest sokat veszített erejéből. Ez még a balközép beállítottságú Független Kisgazdapárt elnyert mandátumainak számán is érződött. Korábbi 22 képviselője helyett az FKGP 1939-ben csak 14-et (5,38%) tudhatott soraiban. Ugyanakkor a hagyományos baloldal legfontosabb politikai alakulata, a Szociáldemokrata Párt még ennél is gyengébb eredményt ért el, ugyanis azelőtti 11 mandátumának többségét elvesztette, és az új országgyűlésből 5 képviselőjével szinte már csak szimbolikusan, alig 1,92%-al részesedett.⁶¹ A legkisebb csökkenést a Polgári Szabadságpártba tömörült liberálisok könyvelhették el, akik a korábbi 7 mandátumukból 5-öt tovább tudtak vinni a képviselőházban, aminek viszont ezután is egyik legjelentéktelenebb frakcióját képezték.⁶² A baloldali ellenzék így összességében is csak 24 képviselővel rendelkezett, ami a törvényhozó testület egészének mindössze 9,23%-át érte el, messze elmaradva a jobboldali ellenzék együttes 67 mandátumától.

Ilyen körülmények között a meglehetősen vegyes színezetű, viszont domináns kormánypártnak – a jobboldali ellenzék esetenkénti összefogását leszámítva – nem volt valódi ellenfele a képviselőházban. Az a néhány, apró töredékpárt (Egyesült Kereszténypárt: 4 mandátum, Népakarat Párt: 1 mandátum stb.)⁶³ amely még bejutott a parlamentbe, inkább alkalmazkodott a MÉP mindenkori álláspontjához, semhogy szembe-ment volna vele. Végül pedig a 8 pártonkívüli képviselő⁶⁴ már csak színesítette a törvényhozás politikai palettáját.

Az Erdélyi Párt 36 fős frakciója tehát a magyar Országgyűlés második legerősebb csoportját alkotta. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a mérleg nyelvének szerepét játszhatta volna a MÉP és az ellenzéki pártok között, hiszen a maga 13,84%-os részesedésével, messze elmaradt a kormánypárt 70%-os többsége mögött.

Az 1938 és 1941 között lezajlott „országgyarapítások” következtében azután ez az összetétel némileg módosult. Jelentős erőeltolódások azonban nem következtek be a képviselőházban. A visszacsatolt területek mindegyike esetében alkalmazott behívasós módszer eredményeképpen 1941-ig elvileg összesen 125 fővel növekedett

⁶⁰ Lásd erről: Balázs 2003. 422., 4. sz. jegyzet.

⁶¹ Romsics 2003. 227.

⁶² Romsics 2005. 402.

⁶³ Dobszay et al.: i. m. 142.

⁶⁴ Uo. 142.

volna a képviselőházi mandátumok száma.⁶⁵ Ez azonban a kisebbségeknek (főként az észak-erdélyi románoknak) fenntartott képviselői helyek üresen maradása miatt végül csak 109-el emelkedett.⁶⁶ A 369 tagból álló, népes testületnek az erdélyi párti csoport ugyan ekkor már csak 9,75%-át adta, mégis az EP megőrizte pozícióját, mert továbbra is a második legerősebb parlamenti frakció volt. Súlyát pedig nagyban növelte az a tény, hogy a többi visszacsatolt területről behívott képviselők egyetlen más esetben sem alkottak önálló pártot. Ehelyett ki-ki a maga politikai krédója szerint, egyénileg választott az anyaországi pártok közül.

Szembetűnő volt, hogy a Magyar Élet Pártjába közvetlenül belépők aránya nem érte el a visszacsatolt területekről érkező képviselők felét. Vagyis a kormánypárt mandátumarányait tekintve kissé veszített korábbi túlsúlyából. Abszolút többségét viszont így is játszva megőrizte, hiszen 53 új képviselőjével szemben a jobb- és baloldali ellenzéki pártok együttesen is csak 7 új mandátumot szereztek, míg a pártonkívülieket ugyancsak 7 behívott képviselő gyarapította, és a maradék 6 törvényhozó külön parlamenti csoportot alakított.⁶⁷ A MÉP fölényének árnyalásában tehát nem ezek, hanem alapvetően az Erdélyi Pártot létrehozó 36 fős észak-erdélyi parlamenti csoport játszott szerepet. Különállásuk folytán enyhült a képviselőház aránytalan politikai megoszlása. Igaz, messze nem olyan mértékben, hogy az a kormánypárt elsőbbségét veszélyeztethette volna.

Kissé eltérő módon alakult a törvényhozás másik kamarájának összetétele. A bécsi döntés után legkorábban az egyházi és a világi vezetők számára fenntartott helyeket foglalhatták el az erdélyi részek felsőházi tagjai. Horthy 1940. október 16-án kinevezte a felsőház első kilenc észak-erdélyi tagját. Három egyházi méltóság nyert mandátumot: Szabó István római katolikus nagyprépost, pápai prelátus, Sulyok István, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke és dr. Molitorisz Károly beszercei evangélikus főesperes.⁶⁸

Teleki Pál kormányfő éleslátásáról, kompromisszumképes politikájáról vall, hogy sikerült Horthyt meggyőznie arról, hogy ha a képviselőház erdélyi tagjai többségét a gróf Bethlen György vezette egykori OMP politikusai közül választják ki, akkor a felsőházba a volt Magyar Népközség irányadó személyiségei számára nyújtsanak lehetőséget a bekerülésre. Így mindenekelőtt a volt külügyminiszter, gróf Bánffy Miklós belső titkos tanácsos, m. kir. kamarás jutott felsőházi tagsághoz. Mellette e méltóságot az arisztokrácia képviseletében még gróf Béli Kálmán szibói földbirtokos, az Erdélyrészi Gazdasági Tanács elnöke és Korponay Kornél földbirtokos

⁶⁵ Mikó 1943. 753.

⁶⁶ Uo. 754.

⁶⁷ Uo. 754.

⁶⁸ *Ma vonultak be a Felsőházba az erdélyi felsőházi tagok.* Ellenzék, 1940. november 26. 3.

nyerte el, míg az alsóbb néprétegek érdekeit a felsőházban Rácz Mihály kolozsvári iparos, Szabó János nagyváradai építőipari munkás és Bíró István olaszteleki földműves volt hivatott ellátni.⁶⁹

A visszacsatolt erdélyi részek számára biztosított 15 felsőházi helyből három betöltetlen maradt. Az észak-erdélyi románság prominens vezetői ugyanis helyüket a magyar Országgyűlés felsőházában nem voltak hajlandók elfoglalni.

A képviselőházhoz hasonlóan a felsőházba is ünnepélyes körülmények között, plenáris ülés alkalmával vonultak be az észak-erdélyi tagok. A képviselők székfoglalása után mintegy másfél hónappal, 1940. november 26-án megrendezett ünnepi ceremónia, a korabeli sajtó híradásai szerint – akárcsak a képviselőházban – itt is felémelő hangulatban zajlott le.⁷⁰

Ami az Erdélyi Párt felsőházi jelenlétének kérdését illeti, kutatásaim alapján a felsőház 15 kinevezett és hivatali méltóság útján mandátumot nyert tagja közül 3 az EP vezetőségi tagja volt. Közülük ketten nem arisztokrata származásúak, de gróf Teleki Pál bizalmát élvező, Horthy kormányzó által kinevezett felsőházi tagok voltak. Ilyen volt Bíró István, az Erdélyi Párt Udvarhely vármegyei párttagozatának elnöke és Rácz Mihály az EP országos vezetőségének tagja, ellenőri funkcióban. Ugyanakkor, az egyházi vezető státusa alapján felsőházi taggá vált gróf Teleki Arctúr is az Erdélyi Párt egyik vezető személyisége volt, Maros-Torda vármegyei és marosvásárhelyi párttagozati elnökként.

A felsőház erdélyi és ezen belül erdélyi párti tagjainak sora később tovább bővült. Törvényhatósági választások útján újabb 28 erdélyi kerülhetett be az Országgyűlés e második kamarájába.⁷¹ Az 1942. december 9-én megtartott időközi felsőházi választások nagy fontossággal bírtak Észak-Erdély politikai életében, hiszen fennállásának egész ideje alatt ez volt az egyedüli alkalom, amikor az Erdélyi Párt politikailag is megmérgethette magát.

Észak-Erdély 12 vármegyéje és 4 törvényhatósági jogú városa (Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti és Marosvásárhely) törvényhatósági bizottságai révén választhatott – az érdekei képviselőjére – felsőházi tagokat. A választások következtében elmondható, hogy az EP általában véve megerősítette pozícióit; a felsőházban legalább tizenegy újabb tag gyarapította a párt sorait. Az EP voltaképpen megnyerte az időközi választásokat, a fenntartott helyek minimum felét szerezve meg. Így például

⁶⁹ Lásd erről: *A kormányzó kinevezte a felsőház erdélyi tagjait*. *Ellenzék*, 1940. október 17. 1.; *Ma vonultak be...* 3.

⁷⁰ Uo. 3.

⁷¹ A törvényhatósági tagok számára a felsőházban országosan 76 választással betölthető helyet tartottak fenn. Ezek közül az erdélyi visszacsatolt részek törvényhatóságai helyeinek betöltéséről döntöttek ekkor. Lásd erről: *Romsics* 2003. 229.

Kolozs vármegyében és Kolozsváron abszolút győzelmet aratott. A két vármegyei helyet Gallus Viktor gyalui földbirtokos, az EP Kolozs vármegyei tagozati elnöke és Gidófalvi István dobokai földbirtokos, a vármegyei tagozat alelnöke szerezte meg. Ugyanakkor Kolozsvár törvényhatósági jogú város felsőházi helyét dr. Boga Alajos prelátus kanonok a városi EP-tagozat kultúrszakosztályi alelnöke nyerte el.⁷²

Hasonlóképpen Bihar vármegyében és Nagyváradon is sikerrel szerepelt az Erdélyi Párt. A választások eredményeképpen Biharban is sikerült a vármegyei párttagozat elnökét, Papp-Szász Lajost felsőházi tagsághoz juttatni.⁷³

Siker született Szatmár vármegyében is, viszont ennek nagy ára volt. Ugyanis a választásokon a felsőházba bejutott itteni jelölt nagyon megosztotta a helyi párttagozat vezetőit, és hosszú távon hozzájárult a teljes vármegyei pártszervezet szétzilálódásához.⁷⁴

A választások külön színfoltját jelentette a beszercei váratlan siker, ami azt bizonyította, hogy az Erdélyi Párt olyan területen is képes választási győzelem elérésére, ahol a helyi magyarság kisebbségi helyzetben van. Sigmond János beszercei református esperes az EP listájáról nyert felsőházi mandátumot.⁷⁵

Érdekes, egymásnak ellentmondó eredményeket hoztak viszont a választások az abszolút magyar többségű Maros-Torda vármegyében és Marosvásárhelyen. A vármegye esetében fölényes győzelmet aratott az Erdélyi Párt, itt is mindkét vármegyei helyre az EP jelöltjei: Ferenczy Gábor és Máriaffy Lajos jutottak be, a szavazatok abszolút többségét szerezve meg.⁷⁶ Ezzel ellentétben viszont Marosvásárhely törvényhatósági jogú város esetében teljes volt a párt bukása: a szavazáson alulmaradtak az Erdélyi Párt jelöltjei.⁷⁷ Helyettük a székely főváros képviselőjében főként a kormánypárt hívei jutottak be a felsőházba.

⁷² MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944.* 1. csomó. 49. tétel. 1371. sz. *Botos János főtitkár bizalmas jelentése az Erdélyi Párt központi elnökségének.* Kolozsvár, 1942. december 17. 1.

⁷³ MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944.* 1. csomó. 51. tétel. 3693/1942 sz. *Dr. Páll György főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek.* Kolozsvár, 1942. december 22. 3.

⁷⁴ Lásd erről bővebben: MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944.* 1. csomó. 50. tétel. 3693/1942 sz. *Dr. Páll György főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek.* Kolozsvár, 1942. december 22. 1.; 62. tétel. *Dr. Páll György főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek.* Kolozsvár, 1943. január 5. 1.

⁷⁵ MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944.* 1. csomó. 351. tétel. *Dr. Páll György főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek.* Kolozsvár, 1944. július 15. 1.

⁷⁶ MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944.* 1. csomó. 47. tétel. *Dr. Páll György főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek.* Kolozsvár, 1942. december 9. 1.

⁷⁷ A marosvásárhelyi választási bukás részleteiről lásd: MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944.* 1. csomó. 47. tétel. 1130/1942. sz. *Dr. Árkossy Jenő Maros-Torda vármegyei és marosvásárhelyi titkár jelentése az Erdélyi Párt országos központjának.* Marosvásárhely, 1942. december. 1–2.

Ami a Székelyföldön elért választási eredményeket illeti, meglehetősen vegyes eredmény született. Udvarhely vármegyében győzött az Erdélyi Párt listája, aminek következtében a vármegyei tagozat volt főtitkárát és későbbi elnökét, Szakáts Zoltán EMGE-kirendeltségvezetőt, valamint Pál Dénes siménfalvi unitárius lelkészt választották meg felsőházi tagokká.⁷⁸

Ezzel szemben viszont Csík vármegyében a két hely közül a párt csak az egyiket tudta megszerezni, igaz, az az EP Csík vármegyei tagozati elnökének és egyben a párt egyik országos alelnökének, dr. Kolombán József csíkszeredai ügyvédnek jutott.⁷⁹

Teljes volt azonban a választási kudarc Háromszék vármegyében, ahol az Erdélyi Párt egyetlen jelöltje sem nyert felsőházi mandátumot. A szinte teljességében magyarok által lakott vármegyében e nem várt eredmény lesújtó hatást váltott ki.

Összességében megállapítható, hogy Észak-Erdély 12 vármegyéjéből 4-ben és 4 törvényhatósági jogú városa közül 3-ban az Erdélyi Párt abszolút győzelmet aratott az időközi felsőházi választásokon, három vármegyében pedig jelentősebb sikert ért el. Az EP igazi választási győzelmét viszont a kolozsvári eredmény jelentette, aminek politikai üzenete az volt, hogy Erdély szellemi fővárosában az Erdélyi Párt szava a mérvadó. Emellett pedig a Bihar és Udvarhely vármegyei választási győzelem azt eredményezte, hogy javult a párt belső egyensúlyi helyzete, hiszen a magyarság által többségben lakott két nagyobb észak-erdélyi régió: a Partium és a Székelyföld egyaránt küldött erdélyi párti politikusokat a felsőházba.

Mindezek eredményeképpen az 1943-ban már 721 tagból álló teljes magyar Országgyűlés⁸⁰ jelentős hányadát az Erdélyi Párt küldöttei tették ki. A képviselőház 369 tagjából 36 (9,75%), a felsőház 352 tagjából pedig – az eddig fellelt, nem teljes forrásanyag alapján is – legkevesebb 14 (3,97%) az Erdélyi Párthoz tartozott. Vagyis a teljes Országgyűlés 721 tagja közül minimum 50 (6,93%) erdélyi párti volt. Ha csak az erdélyi parlamenti tagok összesített számát tekintjük, elmondható, hogy a képviselőház 50 és a felsőház 43 erdélyi politikusából, tehát Észak-Erdély összesen 93 törvényhozójából 50-et, vagyis 53,76%-os abszolút többséget adott az Erdélyi Párt. Ennek alapján teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy 1940 és 1944 között a magyar parlamentben Észak-Erdélyt domináns módon az Erdélyi Párt képviselte.

⁷⁸ Lásd bővebben: MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944*. 1. csomó. 57. tétel. *Nagy Ferenc Udvarhely vármegyei titkár bizalmas jelentése dr. Páll György főtitkárnak az Udvarhely vármegyei felsőházi tagok megválasztásának körülményeiről*. Székelyudvarhely, 1942. december 19. 1.

⁷⁹ *Csík vármegye törvényhatóságának közgyűlése*. Csíki Néplap, 1942. december 16. 3.

⁸⁰ Mikó 1943. 753.

Az EP-képviselők és felsőházi tagok kezdettől kormánytámogató álláspontot foglaltak el.⁸¹ Ennek több oka volt: a részleges erdélyi revízióért érzett hála, Észak-Erdély gazdasági, társadalmi és kulturális felemelésének terve,⁸² Dél-Erdély visszacsatolásának igénye⁸³ stb. Az Erdélyi Párt politikusai azonban kezdettől nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy kormánytámogató voltuk ne alárendelődést jelentsen, hanem a MÉP-pel való partneri együttműködésben testesüljön meg.

A kormányzattal való politikai közösségvállalás első hozadéka az lett, hogy 1940. december 30-án az EP minisztériumhoz jutott a Teleki-kormányban.⁸⁴ Egyik képviselője, báró Bánffy Dániel erdélyi földbirtokos,⁸⁵ erdészeti és fafeldolgozási szakember⁸⁶ a földművelésügyi tárca vezetését vehette át gróf Teleki Mihálytól.⁸⁷ Ez ugyan inkább szakmai jellegű minisztériumnak számított és nem tartozott a politikai vezető tárcák közé, mégis az a tény, hogy a miniszterelnök indítványára, Horthy EP-politikust nevezett ki az élére, a párt kormányzat általi elismerését jelentette. Bánffy Dániel azután a Bárdossy László, majd Kállay Miklós által vezetett kabinetekben is változatlanul megmaradt tisztségében,⁸⁸ és miniszteri funkcióját csak Magyarország 1944. március 19-én bekövetkező németek általi megszállása után veszítette el.

A kormányban való EP-jelenlét már 1940 végétől kvázi koalíciós párttá emelte az Erdélyi Pártot. Teleki Pál miniszterelnök – úgy is, mint egyben a MÉP elnöke – szorgalmazta a két párt parlamenti együttműködését, de ugyanakkor féltve vigyázta az EP önállóságát, és független politikai alakulatként való megerősödése fölött bábáskodott. Teleki tudta, hogy az erdélyiek pártos különállása történelmi hagyományokból merítkezik, és sajátos függetlenség-koncepciójuknak mély társadalmi beágyazottsága van.

A miniszterelnök 1941. április 3-án bekövetkezett hirtelen és tragikus halála viszont alapvetően megváltoztatta a hatalom addigi viszonyulását az Erdélyi Párthoz. A MÉP az új kormányfő, Bárdossy László vezetése alatt már nem elégedett meg

⁸¹ Diószegi László–R. Süle Andrea szerk.: *Hetven év. A romániai magyarság története 1919–1989.* Budapest, 1990, Magyarságkutató Intézet, 47.

⁸² Lásd erről az EP programjának X. pontját: *Az Erdélyi Párt programja.* Marosvásárhely, 1942, az Erdélyi Párt kiadása, 7.

⁸³ Egyebek mellett elsősorban a pártprogramban szerepelt ez a kívánság. Lásd erről: uo. 2.

⁸⁴ Bölöny József: *Magyarország kormányai 1848–1975.* Budapest, 1978, a Magyar Országos Levéltár kiadványai IV., Levéltár- és történelmi forrástudományok 2., Akadémiai Kiadó, 68.

⁸⁵ Báró Bánffy Dániel (Nagyenyed, 1893. szeptember 18–Budapest, 1955. április 7.). Uo. 213.

⁸⁶ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944.* 1. köt. Budapest, 2012, Európa Könyvkiadó, 54.

⁸⁷ Bölöny: i. m. 140.

⁸⁸ Uo. 69–70.

ennyivel és arra törekedett, hogy az EP-t teljes egészében integrálja. Az erdélyiek és nem utolsósorban a parlamenti ellenzék ellenállása miatt, azonban ez mégsem következett be. Bárdossynak viszont 1942. január 17–18-i kolozsvári látogatásán⁸⁹ sikerült megegyezésre jutnia az EP vezető politikusaival, és elérte, hogy ha beolvadást nem is, a pártszövetség létrehozását elfogadták.

Így került sor 1942. február 3-án a Magyar Élet Pártja és az Erdélyi Párt közötti szövetség megkötésére Budapesten.⁹⁰ A pártszövetségből végül is mindkét fél profitált. Az EP ugyan elviekben elfogadta Bárdossy László miniszterelnök pártvezérségét és továbbra is támogatta a kormánypártot a képviselőházi szavazásokkor, cserében viszont lehetőséget kapott arra, hogy a Ház elé kerülő törvényjavaslatok kidolgozásában részt vegyen és különösen az Észak-Erdélyt érintő ügyeket érdemben is befolyásolja. Emellett garanciát kapott arra, hogy a pártszövetség nem érinti az EP nevét, programját, szabályzatát, jelvényét és vidéki tagozatait. A MÉP ígéretet tett arra, hogy Észak-Erdélyben nem hoz létre saját pártszervezeteket.⁹¹ Ezt azonban csak részben és rövid ideig tartotta be. Alig egy évvel a pártszövetség megkötése után, 1943 áprilisában már MÉP-szervezet jött létre Nagyvárány,⁹² majd a következő év elejétől MÉP-tagozat működött Nagyváradon is.⁹³

A pártszövetséget Bárdossy László bukása után, az 1942. március 9-én kinevezett új miniszterelnök, Kállay Miklós⁹⁴ is megújította még az év június 9-én.⁹⁵ A feltételeiben változatlan koalíció az Erdélyi Párt működésének teljes korszaka alatt, 1944 végéig érvényben maradt.

Az EP önállósága kissé csorbult ugyan ezzel, de a kormánypárt védelmét élvezve, a szélsőjobboldali ellenzék egyre erősödő nyomásának jobban ellen tudott állni. Ugyanakkor a Teleki Béla által vezetett párt végleges pozíciót nyert a képviselőházban mint mérsékelt jobboldali alakulat, elkülönülve a szélsőséges pártformációktól.

⁸⁹ K. J. [Kolumbán József]: *A kolozsvári beszéd*. Csíki Néplap, 1942. január 21. 1.

⁹⁰ A MÉP és az EP közötti pártszövetségről lásd bővebben az Erdélyi Párt hivatalos nyilatkozatát: MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944*. 1. csomó. 1. tétel. *Állásfoglalás*. Kolozsvár, 1942. február 3. 1.

⁹¹ Uo. 1.

⁹² MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944*. 1. csomó. 70. tétel. 146/1943. sz. *Némedy Gábor Szatmár vármegyei főtitkár levele Teleki Béla pártelnöknek*. Szatmárnémeti, 1943. április 20. 1.

⁹³ MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944*. 1. csomó. 248. tétel. 601/1944. *Árvay Árpád képviselő levele Teleki Béla pártelnöknek*. Nagyvárad, 1944. május 18. 1.

⁹⁴ Bölöny: i. m. 69.

⁹⁵ Lásd: Vida István főszerk.: *Magyarországi politikai pártok lexikona (1846–2010)*. 1. köt. *Parlamenti választásokon jelöltet állító pártok*. Budapest, 2011, Gondolat Kiadó–MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, 162.; Bárdi Nándor: *Az Erdélyi Párt és a regionális politika*. Magyar Kisebbség Nemzetpolitikai Szemle, új sorozat, 2003. 2–3. sz. 136.

Ami pedig észak-erdélyi dominanciáját illeti, az az ország 1944. március 19-i német megszállásáig, a MÉP hatalmának árnyékában, a Magyar Megújulás Pártja és a Nyilaskeresztes Párt felől teljes mértékben biztosítva volt.⁹⁶

Ezzel szemben a kormánypárt számára a pártszövetség a képviselőházi abszolút többség bebetonozását jelentette és ezáltal a kormány közvetlen és döntő befolyását biztosította a törvényhozásban.

A MÉP és az Erdélyi Párt stratégiai szövetségét azonban nem minden erdélyi képviselő nézte jó szemmel. A központi hatalom mellé való ilyen szoros felzárkózást a 48-as ellenzéki hagyományaira támaszkodó erdélyi magyar politika több fontos, sőt élvonalbeli személyisége is elítélte. Az EP több képviselője a pártból való kiválás mellett döntött. Elsőként az egyik korábbi alelnök, dr. Kövér Gusztáv lépett ki 1941. június 18-án.⁹⁷

Nagy presztízavesztést jelentett az EP-nek Bethlen György volt OMP-vezér távozása, aki 1941 októberében jelentette be kilépését a pártból. Bethlen ettől kezdve független képviselőként fejtette ki tevékenységét.⁹⁸ Példáját hamarosan újabb volt OMP-politikusok is követték; dr. Jodál Gábor⁹⁹ és Angi István is otthagya a pártot.¹⁰⁰

Mindezek következtében az Erdélyi Párt sokat veszített súlyából a magyar Országgyűlésben. Mégis, továbbra is a második legerősebb parlamenti frakció maradt és folyamatosan részt vett a törvényhozás munkájában.

De pontosan mi is volt az, amivel az Erdélyi Párt hozzájárult a magyar parlamenti tevékenységhez? Mit tudott hozzátenni egy kisebbségi sorsból érkező, regionális párt a magyarországi politikához? Ahhoz, hogy e kérdésekre választ lehessen kapni, az EP-képviselők és felsőházi tagok felszólalásait kell vizsgálat alá venni. Ezáltal kirajzolódik az Erdélyi Párt képviselőházban és felsőházban játszott szerepe, és össze lehet foglalni politikai munkájának eredményeit.

⁹⁶ Murádin János Kristóf: *Összmagyar gondolat regionális köntösben. Az Erdélyi Párt története 1940 és 1944 között.* Trianoni Szemle, 2013. 1–2. sz. 76.

⁹⁷ Ennek okairól lásd bővebben: Távozik egy képviselő. *Kolozsvári Estilap*, 1941. június 19. 5.

⁹⁸ Teleki Béla gróf: Az erdélyi magyar jóvátétel megvalósítása. A nagy magyar reformeszmék szolgálata és egységünk megóvása – képezi az Erdélyi Párt törekvéseinek fő célját. *Kolozsvári Estilap*, 1941. október 20. 3.

⁹⁹ Lásd erről: MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944.* 1. csomó. 145. tétel. *Dr. Páll György főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek.* Kolozsvár, 1944. június 7. 2.

¹⁰⁰ Angi István képviselő pártváltásáról lásd bővebben: MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944.* 1. csomó. 3. tétel. *Az Erdélyi Párt Országos Központjától.* 2377/1943. *Bizalmas tájékoztatás az Erdélyi Párt összes törvényhozó tagjai, vármegyei és thj. városi elnökei, járási elnökei és összes titkárai részére.* Kolozsvár, 1943. augusztus 24. 2.

Az erdélyiek kezdetben, 1940. október 10-i képviselőházi, illetve november 26-i felsőházi bevonulásuktól az év végéig, csak alig néhány esetben szólaltak fel az Országgyűlésben. Ebből az időszakból az egyetlen ún. „nagybeszéd” az Erdélyi Párttól később elhatárolódó dr. Pál Gábor nevéhez fűződik, aki 1940. december 2-án, a felhatalmazási törvényjavaslat tárgyalásakor az erdélyi képviselők önálló, pártönkívüli csoportba való szerveződését jelentette be.¹⁰¹ Ezen kívül csak néhány rövid képviselői interpelláció jelezte azt, hogy az észak-erdélyiek is megjelentek a magyar törvényhozásban és az őket is érintő kérdéskörökben hangot adtak véleményüknek.

A kezdetben tehát igencsak visszafogott országgyűlési tevékenységnek több oka volt. Mindenekelőtt az észak-erdélyi képviselőcsoportnak időre volt szüksége az új helyzettel való megismerkedésre és a saját helyének meghatározására a törvényhozás két házában. Ugyanakkor egyrészt a pártalakulás munkálatai, másrészt a minisztériumokkal való kapcsolatteremtés és tárgyalások kötötték le az Észak-Erdélyből behívott képviselők és kinevezett felsőházi tagok idejét. Ekkor határoztak a felvetendő főbb kérdéskörökről, osztották el egymás között a különböző ügyeket és döntöttek a legsürgősebb felszólalást igénylő észak-erdélyi problémákról.¹⁰²

Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy erdélyi szempontból, minden más kérdéskört megelőzve, első helyet foglal el a gazdasági fejlesztés megvalósítása. Az anyaországi vármegyékhez képest ugyanis a visszacsatolt keleti országrész elmaradottsága szembeeső volt. Az erdélyi magyarlakta régiók román uralom alatti gazdasági visszaesése miatt elsősorban a felzárkóztatás kérdése játszott főszerepet a helyi társadalom szemében, ebben várt az észak-erdélyi magyarság sürgős kormányzati lépéseket.

Ezt az igényt felismerve és figyelembe véve, a behívott képviselők a következőkben határozták meg a legsürgetőbb kérdéseket, amelyekben parlamenti felszólalásaikkal a kormány és különösképpen a szaktárcák segítségére akartak lenni: közlekedés- és infrastruktúra-fejlesztés (nagygyorsú út- és vasútépítési tervek kidolgozása), repülőterek kialakítása, villamosítás, iparosítás (fejlesztési beruházások és új iparvállalatok létesítése), a munkanélküliség csökkentése, az ipari foglalkoztatás intézményesítése, a szövetkezeti hálózat kiépítése, állami támogatási rendszer bevezetése az erdélyi mezőgazdaság fejlesztésére stb.¹⁰³

Ezek alapján azután, a következő évtől kezdve – főként a létrejövő Erdélyi Párt színeiben – a behívott képviselők aktívan bekapcsolódtak a törvényhozás munká-

¹⁰¹ Megszólalt Erdély szava a képviselőházban: „Nem megtorlást, hanem jóvátételt akarunk” – hangoztatta dr. Pál Gábor az erdélyi képviselők nevében elmondott törvényhozási nagybeszédében. *Ellenzék*, 1940. december 3. 8.

¹⁰² Zathureczky: i. m. 212.

¹⁰³ *Az erdélyi képviselők nagygyorsú gazdasági tervek megvalósítását kezdeményezik.* *Ellenzék*, 1940. november 26. 1.

jába. Lelkes és felelősségteljes hozzáállásukat bizonyítja, hogy csak az EP-frakció tagjai három év alatt összesen 164 nagybeszédet és hosszabb felszólalást tartottak a képviselőházban. Ebből 1941-ben 57, 1942-ben már 64 és 1943-ban – a képviselőház munkálatainak több hónapos szünetelése ellenére is – még mindig 43 hangzott el. Hasonlóképpen a felsőházban is folyamatos tevékenységet fejtett ki a párt, bár számában és arányában jóval kevesebb felsőházi tag képviselte az Országgyűlés második házában. Az eddig fellelt adatok szerint is az Erdélyi Párt politikusainak felsőházi tevékenységét csak 1943-ban 11 nagybeszéd fémjelezte.

Ami a párt képviselőit illeti, 1941 és 1943 közötti beszédek számát tekintve elég nagy eltérés mutatkozik közöttük. Kiemelkedően sokszor szólalt fel a képviselőházban dr. Mikó Imre országos politikai főtitkár, aki 15 nagybeszédben fejtette ki egyebek mellett az Erdélyi Párt számára oly fontos nemzetiségi kérdéssel kapcsolatosan a párt álláspontját, amit mindig a dél-erdélyi magyarság sorsával kötött össze. „Háborús nemzetiségi politikánkat egy negatívummal kell kezdenem. Mai határainkon kívül, de az ezeréves határokon belül a magyarság százezrei élnek kisebbségi sorsban, akikről ha most nem is beszélhetünk sokat, de mindig rájuk kell gondolnunk” – mondta 1942. november 20-án a miniszterelnökségi tárca költségvetési vitájában.¹⁰⁴ Majd, ahogy a kezdeti kisebbségi jogbiztosítás gondolata 1941 elejétől átadta helyét a kölcsönösségi politikának, ez utóbbi jegyében már Mikó is így folytatta: „Azt [...] pártom nevében [...] le kell szögezni, hogy nem biztosíthatjuk nemzeti ségeinknek a jogok teljességét mindaddig, amíg az ő nemzeti államaik magyar véreinktől nem csak a közösségi élet, hanem az egyéni élet és szabadság fizikai feltételeit is megtagadják. Ezért pártom nevében szükségesnek tartom leszögezni, hogy csak olyan mértékben vagyunk hajlandók az észak-erdélyi románság számára a kisebbségi jogok biztosításához hozzájárulásunkat adni, amilyen mértékben a dél-erdélyi magyarság jogokkal rendelkezik”.¹⁰⁵

Az Erdélyi Párt által hangoztatott nemzetiségi politika ettől azonban még nem vált teljesen elnyomó jellegűvé. A két világháború közötti keserű kisebbségi tapasztalatokból merítve, nem a kirekesztésben kereste a megoldást, hanem a befogadásban, a magyarság természetes asszimilációt elősegítő, vonzó voltának erősítésében látta a nemzetiségi kérdés hosszú távú rendezésének lehetőségét. Ez utóbbi célt Mikó Imre is nem győzött eleget hangsúlyozni: „[...] Tévedés volna azt hinni, hogy a nemzetiségek fejlődésének megbénításával a nemzetiségi kérdés megoldható. [...] Az egyetlen helyes, pozitív és alkotó nemzetiségi politika az, amelyik a magyarság megerősítését tűzi ki feladatául. [...]

¹⁰⁴ *Erdély a magyar Képviselőházban II.* Kolozsvár, 1943, az Erdélyi Párt kiadása, 40.

¹⁰⁵ Uo. 40.

Az erőszakos asszimiláció önámítás és kicsinyhitűség. Önámítás azt hinni, hogy a név- és vallásváltoztatás elég ahhoz, hogy valaki magyarrá váljék és kicsinyhitűség azt gondolni, hogy a magyarságot csak a nemzetiségek renegátjaival lehet megerősíteni. [...] A magyarságot kell megerősíteni úgy mennyiségében, mint minőségében, ha azt akarjuk, hogy lekösse azokat a nemzetiségeket, melyek hisznek a szentistváni gondolatban és semlegesítse azokat, akik a határokon túlra kacsintanak. Ennek a cél-
nak a szolgálatába kell állítani a földbirtokpolitikát, szociálpolitikát, népegészség-
ügyet, adózási rendszert, közigazgatást, közoktatást, a valláserkölcsei nevelést és
a nemzetvédelmi propagandaszolgálatot”.¹⁰⁶

Megkerülhetetlen kulcskérdése volt a korszaknak a zsidó kisebbség jogállása, amelyet német mintára és követelésre számos törvénnyel szabályoztak. Ezek közül mindenekelőtt az ún. harmadik zsidótörvény meghozása esett az Erdélyi Párt országgyűlési működésének idejére, amelynek 1941. augusztus 8-i elfogadása megosztotta a párt képviselőit. Míg például László Dezső meg sem jelent a képviselőházban a törvény megszavazásakor,¹⁰⁷ addig Paál Árpád az EP szónokaként még a törvényjavaslat vitájában fejtette ki egyetértését a zsidók és keresztények összeházasodását megtiltó törvénytervezettel kapcsolatban.¹⁰⁸

A zsidókérdés ezután is vissza-visszatérő témája volt számos EP-parlamenti fel-
szólalásnak. Így mások mellett maga a pártelnök is több ízben fejtette ki nézőpontját
e kérdésben. A leghatározottabban talán 1942. március 15-én, a frissen megalakult
Kállay-kormány bemutatkozása alkalmából tartott beszédében adott hangot vélemé-
nyének: „A háborús gazdálkodás az államnak messzemenő lehetőséget nyújt a gaz-
dasági élet irányítására. Ezt a lehetőséget az államnak arra is fel kell használnia,
hogy a zsidóságot a gazdasági életből kiszorítsa, addig is, amíg a háború végeztével
a zsidókérdés kitelepítéssel véglegesen megoldható lesz”.¹⁰⁹ Ezzel Teleki már a párt-
programban foglaltakon is túlmutató, radikális álláspontot fogalmazott meg, felvil-
lantva a végleteket, ameddig e kérdésben az Erdélyi Párt hajlandó volt elmenni.

A nemzetiségi politikával szoros összefüggésben a kultúr- és művelődéspolitikai
erdélyi párti szakértője, László Dezső kolozsvári képviselő szólalt fel többször is,
reformot sürgetvén e területen. Minden évben a kultusztárca költségvetési vitájakor
tartott beszédei közül a képviselőház 1943. november 17-i ülésén elmondottban így
nyilatkozott: „a magyar művelődéspolitikának három, soha meg nem változó örök
érték tiszteletén kell felépülnie; ez a három érték a minden nemzetköziséggel szem-
ben álló magyar nemzeti szellem, öntudat és hivatás, másodszer: az emberi mivól-

¹⁰⁶ Uo. 42.

¹⁰⁷ Balázs 2004. 119–120.

¹⁰⁸ *Erdély a magyar Képviselőházban*. Kolozsvár, 1942, az Erdélyi Párt kiadása, 101–102.

¹⁰⁹ *Erdély a magyar Képviselőházban II...* 8.

tunkból következő társadalmi felelősségünk és szolgálatunk, végül a keresztyén egyházak által szolgált tiszta keresztyén szellem”¹¹⁰

Ebből kiindulva, a bal- és jobboldali szélsőségek térhódításának elkerülésére, László Dezső mélyreható szociális reformot sürgetett, kifejtve, hogy: „A magyar művelődéspolitikának óriási feladata az egész magyar nemzet nagy munkás- és földművestömegeit áthatni, hogy azok a művelődésben szerzett haladásukkal minél teljesebb emberi életre jussanak el. Az ilyen irányban folytatott művelődéspolitikának egészséges kiválasztódási folyamatot kell a munkásságon és a földműves népen keresztül vezetnie, hogy ennek nyomán a nemzetnek ebből a rétegeből támadjanak új szellemi vezetői az országnak”¹¹¹

Viszont mindezek mellett az Erdélyi Párt számára a legfontosabb kérdéskör a gazdasági fejlesztések ügye volt. A legtöbb EP-parlamenti nagybeszéd és felszólalás e téma valamilyen szegmensét taglalta. Legkorábban 1941. február 13-án, a pénzügyminiszter által előterjesztett gazdasági program vitájában szólaltak meg a párt képviselői e témakörben. Bálint József és gróf dr. Bethlen László a központilag irányított tervgazdálkodásért szálltak síkra és nagyszabású strukturális befektetéseket sürgettek.¹¹²

Hamarosan előtérbe került az észak-erdélyi infrastrukturális beruházások szükségessége is, ami 1944-ig mindegyre visszatérő motívuma volt az erdélyi párti képviselők felszólalásainak. A kérdésben maga a pártelnök is interpellációt nyújtott be 1941. december 3-án a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterhez. Teleki Béla a Székelyföld megközelítésében kulcsfontosságú szereppel bíró Szeretfalva–Déda összekötővasút építési munkaviszonyai iránt érdeklődött és kérte, hogy – a munkaerő- és anyagihiány ellenére – gyorsítsák meg a munkálatokat, hogy 1942 tavaszára a Székelység Budapestről vasúton elérhető legyen.¹¹³ Nyilvános fellépésének hatására a 38 km-es vasúti vonalszakasz munkálatai valóban felgyorsultak és a kívántnál ugyan kissé később, de még 1942 folyamán átadták a pályaszakaszt.¹¹⁴

Az Erdélyi Párt programjába tételesen is belefoglalt székelyföldi gazdasági modernizáció terve,¹¹⁵ mint a párt egyik legfontosabb célkitűzése, állandóan napirenden tartotta a vasúti infrastruktúrafejlesztést. Olyan új pályaszakaszok megvalósításának

¹¹⁰ *Erdély a magyar Országgyűlésen III.* Kolozsvár, 1944, az Erdélyi Párt kiadása, 47.

¹¹¹ Uo. 47–48.

¹¹² *Erdély a magyar Képviselőházban...* 32, 53.

¹¹³ A Szeretfalva–dédai vasútépítés meggyorsításáról interpellált a Házban Teleki Béla gróf. *Kolozsvári Estilap*, 1941. december 4. 8.

¹¹⁴ A Szeretfalva–Déda vasútvonalat hivatalosan 1942. december 5-én adták át a forgalomnak. Lásd erről bővebben: Ajtay Ferenc: Egy vasúti vonalszakasz 60 éve. *Szabadság*, 2002. november 22. 6.

¹¹⁵ Lásd erről: *Az Erdélyi Párt programja...* 7.

igénye merült fel, mint amilyen a Székelyudvarhely–Csíkszeredával összekötő vasút, amit mások mellett Váró György EP-képviselő kért 1941 novemberében, a belügyi tárca költségvetésének tárgyalásakor elhangzott interpellációjában.¹¹⁶ Az említett vasútvonal azonban még napjainkban sem valósult meg.

A kormány 11 minisztériuma 1942-es évi költségvetésének több mint két héten át tartó képviselőházi vitája adott alkalmat először az Erdélyi Pártnak arra, hogy komolyan éreztesse jelenlétét a magyar törvényhozásban. 1941. november 11-e és 27-e között több mint 60 képviselő szólalt fel, közöttük 12 észak-erdélyi (11 erdélyi párti és egy független) mondott nagybeszédet,¹¹⁷ aminek köszönhetően az erdélyi problémák előtérbe kerültek.

A jobbára belpolitikai kérdéskörök mellett – igaz jóval szerényebb mértékben – a külpolitika alakulásával is foglalkoztak az Erdélyi Párt képviselői. Albrecht Dezső ügyvezető alelnök fejtette ki az EP külpolitikai elveit a képviselőházban 1941. december 2-án, a felhatalmazási javaslat vitájakor. A magyarság Európában elfoglalt helyzetéről értekezve kifejtette, hogy a magyar nemzetnek nem egy külföldi rendszerbe kell egyszerűen beleilleszkednie, hanem maga is alakítója kell hogy legyen az új Európának. A német minta feltétel nélküli másolása helyett: „önmagunkat kell adnunk Európának, mert ha önmagunkat adjuk, a legeurópaibbat adjuk”.¹¹⁸

A nácizmus helyetti sajátosan magyar út vállalása Vita Sándor 1941. december 4-én elhangzott nagybeszédében is megjelent. A nemzeti szocializmust nyíltan elvetve Vita kijelentette: „mi egy olyan politikai rendszert nem tudunk kialakítani, mint [...] a nemzeti szocializmus”.¹¹⁹ Majd így folytatta: „Nekünk olyan formát kell találnunk, amelyik minden magyar szellemi, anyagi és erkölcsi értéknek szabad kibontakozására és a nemzeti életbe, a nemzeti munkába való állítására a legtöbb és a legjobb lehetőséget adja”.¹²⁰

A külpolitika témakörét különösen kedvelte gróf Teleki Béla pártelnök is, aki két, mondhatni programadó nagybeszédben fejtette ki az Erdélyi Párt külpolitikai céljait. Általánosan jellemző motívuma volt az erdélyi pártiak fejtegetéseinek, hogy a külpolitikát mindig összekötötték a továbbra is idegen uralom alatt maradt magyarság, elsősorban a dél-erdélyi magyarok sorsával.

¹¹⁶ Váró György képviselő interpellációja a Székelyudvarhely–csíkszeredai vasútvonal kiépítése tárgyában. Hargita, 1941. november 19. 4.

¹¹⁷ Tizenkét erdélyi képviselő beszél a költségvetés tárgyalásán: Hetven szónok vesz részt a megajánlási vitában. Kolozsvári Estilap, 1941. november 28. 6.

¹¹⁸ Erdély a magyar Képviselőházban... 110.

¹¹⁹ Uo. 114.

¹²⁰ Az új Európa legfőbb jellemző vonásairól és a mi feladatainkról beszélt az Erdélyi Párt szónoka. Kolozsvári Estilap, 1941. december 5. 1–2.

A kisebbségben élő magyarság fokozatosan súlyosbodó helyzetének minden változását az EP elítélő parlamenti megnyilatkozása kísérte Budapesten. Csak példaként ragadom ki ezek közül gróf Teleki Béla 1943. november 17-i felszólalását, amelyben a pártelnök politikai alakulata nevében elítélte a román kormány nemzetiségi politikáját a Dél-Erdélyben foganatosított magyar iskolabezárások miatt. Interpellációjában figyelmeztetett: „[...] ez nem egyedülálló, szórványos eset, hanem egyik láncszeme ama sorozatos intézkedéseknek, amelyekkel a román kormány pokollá kívánja tenni dél-erdélyi testvéreink helyzetét”.¹²¹

Az Erdélyi Párt képviselőinek aktív és széleskörű szerepvállalása a magyar törvényhozásban a háború előrehaladásával egyre komolyabb akadályokba ütközött. Az Országgyűlés Horthy általi elnapolása miatt az ülések 1943. május 4-től október 21-ig majdnem fél éven át szüneteltek.¹²² Mikor azután az Országgyűlés működése helyreállt, ugrásszerűen megnövekedett az Erdélyi Párt parlamenti megnyilatkozásainak száma. Mintha előre sejtették volna a párt képviselői, hogy tevékenységük a magyar törvényhozásban utolsó szakaszához érkezett. Különösen jellemző volt erre az időszakra, hogy az egymást érő EP-nagybeszédnek, főként az 1944-es év költségvetési vitájában a korábbinál jóval nagyobb mértékben helyeztek előtérbe külpolitikai kérdéseket.

A Székelyföld gazdasági újjáépítésének lassan már megszokottá váló témája mellett olyan, az egész magyarságot érintő általános problémák jelentek meg az EP-képviselők felszólalásaiban, mint a nemzetiségi kérdés, az erdélyi magyar szórványok ügye, a közigazgatási reform, vagy a köztisztviselők bérezése. Ezáltal, az egyre jobban széthúzó és a felerősödő jobboldali ellenzék miatt, fokozatosan polarizálódó Országgyűlésben, a frontátvonulás évének küszöbén az Erdélyi Párt a magyar összetartást, a pártokon felülemelkedő, magyar egységet igyekezett előmozdítani. Sikertelenül.

Ekkorra tehető a teljes korszak leghosszabb erdélyi párti nagybeszédének elhangzása is, amelyet gróf Teleki Béla pártelnök mondott el 1943. november 30-án, a felhatalmazási vita során. Az egyetemes magyar sorskérdésekről tartott, szinte már programadónak tekinthető felszólalását Teleki így kezdte: „Tisztelt Ház! A háborúnak eljutottunk ama legkomolyabb szakába, amikor Európa közvéleményét már nemcsak a háború érdekli, hanem az is, hogy mi lesz a háború után”.¹²³ Majd ezt követően általános szociális, gazdasági és jogi reformot, voltaképpen Magyarország teljes megújítását követelte, amihez a kisebbségi időszakban letisztult „erdélyi

¹²¹ Erdély a magyar Országgyűlésen III... 67.

¹²² Pritz Pál: *Magyar külpolitika – a csatlósság és a revízió között*. In uő: *Az objektivitás mítosza? Hazánk és a nagyvilág 20. századi metszetek*. Budapest, 2011, Magyar Történelmi Társulat, 127.

¹²³ Erdély a magyar Országgyűlésen III... 7.

szellemet” ajánlotta fel, nem rejtve véka alá azt, hogy Észak-Erdély jövődj sorsának bizonytalansága miatt aggodalmat érez.¹²⁴

Mindazonáltal, a párt történetének egyik nagy tragikuma abban állt, hogy mire a magyar törvényhozásban a teljes kibontakozást elérte, képviselői minden fontosabb kérdésben hangjukat hallatva, aktívan bekapcsolódtak az Országgyűlés munkájába, a magyar parlamentarizmus fokozatosan visszaszorult. A képviselőház, de a felsőház is lassanként súlytalanná vált, a legfontosabb döntéseket pedig már nem e két testületben hozták meg, hanem a Kormányzó, vagy általában minisztertanácsok keretében a kormány döntött, míg a részletkérdésekben az egyes minisztériumok saját hatáskörükben határoztak és jártak el.¹²⁵ Az 1943-ban ráadásul több hónapra elnapolt parlamentnek pedig ilyen körülmények között, 1944 elejére már legfeljebb csak az utólagos tudomásulvétel jutott.

Emiatt az Erdélyi Párt számára, az utolsó időszakban jobbra csak a minisztériumi közbenjárás maradt, ha gyors döntéseket igénylő ügyeket akart megoldani. Budapesti képviselői irodáján¹²⁶ keresztül ezért az EP egyre gyakrabban továbbította az erdélyi magyarság kéréseit a kormányzat, és külön az illetékes minisztériumok felé.

Ez irányú tevékenységét különben a párt már a kezdetektől gyakorolta. Vármegyei tagozatain keresztül, szervezett módon juttatta el az igényeket a Botár István képviselő által vezetett fővárosi központi pártirodába, majd onnan a különböző minisztériumokhoz. Főleg magánügyeket, de több közügyet is így sikerült elintéznie. Minden minisztérium mellé két összekötő képviselőt delegált, olyanokat, akik az illető terület szakértőinek számítottak. Ezek egy-egy magas rangú minisztériumi tisztviselővel tartottak kapcsolatot és beszéltek meg a különböző problémákat.¹²⁷

Volt azonban több olyan eset, amikor ez nem bizonyult elegendőnek, és a párt minden befolyását latba kellett vetni egy-egy ügy megoldása érdekében. Ilyenkor általában a pártelnök vagy az EP-elnökség testületileg kereste fel a kormányfőt vagy a minisztériumokat, igyekezvén megoldást találni a kérésekre. Így történt ez például 1941 augusztusában is, amikor az Erdélyi Párt legfelső vezetése előbb Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszterrel, majd Bárdossy László miniszterelnökkel tárgyalt az észak-erdélyi felekezeti iskolák, a lelkeszi fizetések, a magyar szórványok és

¹²⁴ Lásd erről Teleki Béla beszédének teljes szövegét, in: uo. 7–29.

¹²⁵ Mikó Imre: *A négy év vázlata (1944. márc. 19-ig)*. In Balázs 2003. 331.

¹²⁶ A korabeli sajtó híradásai szerint az Erdélyi Párt állandó soros szolgálatot tartó, központi irodája Budapesten, az Országház közvetlen közelében, a Deák Ferenc utca 10. szám alatt volt. Egyebek mellett lásd erről: *Az Erdélyi Párt parlamenti csoportja*. Hargita, 1941. szeptember 12. 4.

¹²⁷ Bakos Aladár: *Hogyan és mit dolgozik az erdélyiek parlamenti csoportja? Tanulságos beszélgetés Botár Istvánnal, a parlamenti csoport főtitkárával*. Kolozsvári Estilap, 1941. március 31. 5.

a munkaügyi felügyelőségek ügyében, jobbára sikerrel.¹²⁸ Igen jelentős eredmény lett a munkaügyi felügyelőségek felállítására Észak-Erdélyben, amelyért a párt azelőtt még külön az iparügyi minisztériumnál is lobbizott 1941 júliusában.¹²⁹

Az Erdélyi Párt közbenjárásai részletkérdésekben vagy egyedi esetekben általában meghallgatásra találtak, de bőven akadt olyan, sokszor igazán fajsúlyos kérdés, amiben nem sikerült a kormányt vagy a minisztériumi hivatalnokokat az erdélyi elvárásoknak kedvezően befolyásolni. Ilyen volt egyebek mellett például a közigazgatási reform oly sokat hangoztatott gondolata, ami ugyan az egyik legfontosabb pártprogramban is szereplő célja volt az EP-nek, annak keresztülvitelét mégis képtelen volt elérni.¹³⁰

Az ország 1944. március 19-én bekövetkező német megszállása után az Erdélyi Pártban szakadás állt be. Teleki Béla pártelnök, Vita Sándor, Mikó Imre és néhány képviselőtársuk teljes passzivitásba vonult, míg Albrecht Dezső és a párt jobboldali szárnya a Sztójay-kormány alatt is vállalta a parlamenti tevékenységet.

Ugyanakkor több képviselő kilépett az EP-ből. Elsősorban olyanok döntöttek így, akik szembeszegültek a szélsőjobb térhódításával és nem voltak hajlandók a zsidókat deportáltató, németbarát Sztójay-kormány támogatói lenni. Mások mellett ezt az utat választotta 1944. június elején dr. Patzkó Elemér erdélyi párti képviselő.¹³¹

Akadnak viszont olyanok is, akik azért hagyták ott a pártot, mert éppen a hangsúlyosan jobboldali orientációban vélték felfedezni az érdekérvényesítés lehetőségét az adott helyzetben. Így tett a felsőházi tagok közül Sigmond János beszercei református esperes, aki 1944 koranyarán az Imrédy Béla vezette szélsőjobboldali MMP-be igazolt át.¹³²

Ez azonban csak a végjáték volt, hiszen az Erdélyi Párt ekkor már agóniáját élte. A román átállás másnapján, 1944. augusztus 24-én kiadott, politikai pártokat feloszlató kormányrendelet¹³³ pedig véglegesen felszámolásra ítélte az EP-t is.

Észak-Erdély teljes területét 1944. október 25-re a szovjet és román csapatok elfoglalták,¹³⁴ majd a régióban november 14-én bevezették a szovjet katonai közigaz-

¹²⁸ *Az Erdélyi Párt elnöksége a miniszterelnöknél és a kultuszminiszternél.* Kolozsvári Estilap, 1941. augusztus 14. 5.

¹²⁹ *Az Erdélyi Párt köréből.* Csíki Néplap, 1941. augusztus 6. 3.

¹³⁰ *Teleki Béla emlékiratai.* In Tibori Szabó: i. m. 15.

¹³¹ MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944.* 1. csomó. 281. tétel. 643/1944. *Teleki Béla pártelnök levele Tasnádi-Nagy Andrásnak, a képviselőház elnökének.* Budapest, 1944. június 9. 1.

¹³² MNL OL. P 2256. No. 117. *Teleki Béla iratai 1942–1944.* 1. csomó. 351. tétel. *Dr. Páll György főtitkár jelentése Teleki Béla pártelnöknek.* Kolozsvár, 1944. július 15. 1.

¹³³ Ablonczy: i. m. 114.

¹³⁴ Illésfalvi Péter–Szabó Péter–Számvéber Norbert: *Erdély a hadak útján 1940–1944.* h.n. [Budapest], é.n., Püedlo Kiadó, 163–164.

gatást.¹³⁵ A magyar adminisztráció által kiürített hadműveleti területen a regionális magyar pártélet maradványai is megszűntek. Az Erdélyi Párt helyi tagozatai feloszlottak, egykori országgyűlési képviselői saját egyéni boldogulásuk útját keresték. Néhányan ezt a további „kitartásban” látták, és ezért Budapestre távozva, vagy ottmaradva a nyilas hatalomátvétel után is folytatták törvényhozói tevékenységüket. Elégé el nem ítélt módon, Szálasi önpusztító rendszerét kiszolgálva, a volt erdélyi párti képviselők töredéke részese lett az 1944. október 12-én az Országgyűlés két házának 115 jobb- és szélsőjobboldali tagjából megalakult Törvényhozók Nemzeti Szövetségének.¹³⁶ Ők azután 1944 decemberében követték a nyilas parlamentet Sopronba és a végső összeomlásig részt vállaltak annak működésében.

A nyilas törvényhozó testület töredékesen fennmaradt jegyzőkönyvei szerint az 52 fősre apadt képviselőház¹³⁷ padsoraiban öt volt erdélyi, illetve erdélyi párti képviselő foglalt helyet. Ott volt dr. Hinléder-Fels Ákos lapszerkesztő mellett, az EP részéről Botár István, dr. Török Andor, dr. Szilágyi Olivér és Nyíró József. Egyikük sem tartozott a régi központi pártvezetőséghez, és nem is a már megszűnt Erdélyi Párt nevében fejtették ki tevékenységüket a képviselőház 1944. december 7-e és 1945. március 28-a között tartott, soproni ülésein.

Beszédekben anyaországi képviselőtársaikhoz képest általában mérsékeltebb módon nyilatkoztak, és politikai témák helyett elsősorban az általános katonai helyzettel,¹³⁸ az erdélyi származású, még harcoló honvédek gondjaival,¹³⁹ propaganda-kérdésekkel,¹⁴⁰ vagy olyan részletkérdésekkel foglalkoztak, mint a fővárosból Sopronba és Szombathelyre áttelepült kormánytisztviselők javadalmazásának ügye.¹⁴¹ Mindettől függetlenül, maga a tény, hogy erdélyi képviselők aktívan bekapcsolódtak a Szálasi rendszerét legalizálni hivatott parlamenti színjátékba, utólag az Erdélyi Pártot nagymértékben kompromittálta és lehetőséget teremtett arra, hogy az EP-t később egyenesen „fasiszta” jellegű politikai alakulatként bélyegezzék meg.

E dicstelen végjátéktól eltekintve, az Erdélyi Párt négyéves országgyűlési működése összességében sikeresnek volt mondható. Már az a tény, hogy az utóbbi majd

¹³⁵ MNL OL. Külügyminisztériumi Iratok. Titkos Ügykezelt Irat. Románia. XIX-J-1-j. 60. d. IV–132.: *Tarnay István követségi titkár napi jelentése a romániai politikai helyzetről*. Debrecen, 1945. március 5. Sokszorosított másolat.

¹³⁶ Dobszay et al.: i. m. 146.

¹³⁷ Uo. 146.

¹³⁸ Országgyűlési Levéltár. K.18. Törvényhozók Nemzeti Szövetsége. *A Törvényhozók Nemzeti Szövetsége Sopronban tartott üléseinek jegyzőkönyvei*. (a továbbiakban: OL. K. 18 TNSZ. Jegyzőkönyvek) 1945. január 19. 42–51.

¹³⁹ MNL OL. K. 18 TNSZ. Jegyzőkönyvek. 1945. január 25. 1.

¹⁴⁰ MNL OL. K. 18 TNSZ. Jegyzőkönyvek. 1945. január 19. 42–51.

¹⁴¹ MNL OL. K. 18 TNSZ. Jegyzőkönyvek. 1945. február 27. 11.

egy évszázadban ez volt az egyedüli politikai formáció, amely közvetlenül és kizárólag Erdély magyarságát képviselte a magyar törvényhozásban, igen jelentőssé teszi az EP-t. Bár sokszor erélytelenséget róttak fel neki, soraiban gyakran széthúzás is volt, mégis – e hiányosságain túl – megkérdőjelezhetetlenül kulcsszerepe volt abban, hogy a régió magyar társadalmának kisebbségi időszakban elszenvedett sérelmei legalább részben jóvátételt nyertek. A magyar törvényhozás és a budapesti kormányzat tájékoztatása az erdélyi sajátosságokról és bizonyos szintig befolyásolása a helyi érdekek érvényesítésére, képezte a párt fő hozzájárulását Észak-Erdély magyar társadalmának megerősödéséhez a „kis magyar világ” idején. Az Erdélyi Párt ezért léteiben és működésében hét évtizeddel ezelőtt egyik legfontosabb biztosítékát nyújtotta a magyarság továbbélésének Erdélyben.

THE TRANSYLVANIAN PARTY IN THE NATIONAL ASSEMBLY BETWEEN 1940 AND 1944

One of the most important elements of the most recent era's historical research is the study of politics and within that, the story behind a given political party. This is especially so in the case of minority ethnic groups, wherein the survival impulse enhances the value of the political dimension.

Since the 1918-1920 annexation from the mother country, several attempts had been made to rally the Transylvanian Hungarians in order to seek political representation. Many of these are already well known today, as their stories are in the process of being uncovered. However, that is not the case with the endeavors of the Transylvanian Party (EP) between 1940 and 1944. This political formation truly begs to be researched, if for no other reason than its unique nature, for soon we will be able to say that it was the only Transylvanian party, during a time of majority Hungarian rule, when Northern Transylvania had been reattached to Hungary, to undertake short-lived but nonetheless fruitful endeavors in the last century. During the four-year period of its working existence, this was the only period when the Transylvanian Hungarians, or at least the majority of them, were able to escape minority status and have their interests represented in the Budapest National Assembly.

The EP is therefore an anomaly, a political party that – because of the circumstances – although founded at a time of majority Hungarian rule, in a certain sense functioned as a “minority” party in terms of its goals and tools used, resulting from its interwar-inherited operating mechanism. Despite these internal contradictions, the EP was able to go beyond mere regionalism, and for a short time grew to be a national political factor, capable of providing a minister to the administration.

In order to illustrate this, in addition to covering the party's founding, organizational hierarchy and cessation, I also investigate a very important part of the party's history: its parliamentary role and endeavors. These, mainly because of the party's indeed short existence, as well as its treatment as a taboo topic during the decades-long communist period, have thus remained a neglected topic in need of being researched.

That is why I have chosen to summarize and analyze what we may still consider a “white spot”: the party’s parliamentary endeavors, on the one hand determining the EP’s participation in the legislative process, and on the other, appraising its influence, all the while identifying the key issues in its party platform and summarizing its successful achievements.

For source material – in addition to reference books and studies – I have used Budapest archival material related to the party, its publications, memoirs from the more important participants, as well as Transylvanian Hungarian-language press materials of the period. My objective has been to uncover, to understand and finally, to learn any lessons that may be applied to today from the successes and shortcomings of this much-debated political organization.

DIE SIEBENBÜRGISCHE PARTEI IM UNGARISCHEN PARLAMENT ZWISCHEN 1940 UND 1944

Eines der wichtigen Elemente der historischen Forschung der jüngsten Zeit stellen die Erschließung des politischen Lebens und darunter die Parteigeschichte dar. Das trifft besonders auf die Volksgruppen im Minderheitendasein zu, wo die Grundvoraussetzung des Fortbestandes die politische Dimension im Leben der Gemeinschaft aufwertet.

Seit der Trennung vom Mutterland in den Jahren 1918–1920 wurden in Siebenbürgen mehrfach Versuche unternommen, das Ungartum der Region zusammenzuhalten und politisch zu repräsentieren. Sie sind heute bereits bekannt, ihre Erschließung ist im Gange. Anders verhält es sich, wenn es um das Wirken der Siebenbürgischen Partei (EP) zwischen 1940 und 1944 geht. Diese politische Formation bietet erst recht die Möglichkeit, allein schon wegen ihrer besonderen Art, denn langsam kann man sagen, dass sie die einzige siebenbürgische ungarische Partei des letzten ganzen Jahrhunderts war, die ihre kurze, aber umso fruchtbringendere Tätigkeit in Zeiten der ungarischen Mehrheit in dem Ungarn wieder angeschlossenen Nord-Siebenbürgen ausübte. Das vierjährige Wirken der EP war die einzige Periode in diesem Zeitabschnitt, da die siebenbürgischen Ungarn oder zumindest ihre Mehrheit zeitweilig aus dem Minderheitendasein herauskommen und im Budapester Parlament repräsentiert sein konnten.

Die EP ist also auch schon wegen der Umstände ein Kuriosum, eine politische Partei mit Alleinstellungsmerkmalen, die zwar in Zeiten der ungarischen Mehrheit gegründet wurde, in ihren aus der Zwischenkriegszeit geerbten Funktionsmechanismen, ihren Zielen und ihrem Instrumentarium in gewissem Sinne jedoch nach wie vor einen „Minderheiten“-Charakter hatte. Die mit internen Gegensätzen ringende EP wies allerdings über den einfachen Regionalismus hinaus und wuchs für kurze Zeit zu einem landesweiten politischen Faktor mit einem Minister in der Regierung heran. Um dies zu veranschaulichen, wird in meiner Studie neben der Gründung, dem organisatorischen Aufbau und der Auflösung der Partei in erster Linie ein sehr wichtiger Teil der Parteigeschichte analysiert: Rolle und Tätigkeit im

Parlament. Dies ist wegen der recht kurz bemessenen Periode des Bestehens der Partei sowie des verbindlichen Schweigens und Totschweigens während der langen Jahrzehnte des Kommunismus heute noch größtenteils nicht erschlossen.

Daher bin ich bemüht, ihre Parlamentstätigkeit, die gegenwärtig noch zu den „weißen Flecken“ zählt, zu erfassen und zu analysieren sowie einerseits die Beteiligung der EP an der Gesetzgebung zu determinieren. Andererseits will ich den Einfluss der Partei umreißen, während ich versuche, die von der EP erzielten Ergebnisse in den im Parteiprogramm festgelegten wichtigsten Fragen zusammenzufassen.

Als Quellen zu meinen Recherchen benutzte ich neben Fachbüchern und Studien auf die Partei bezogene Budapester Archivfonds, Publikationen der Partei, Memoiren wichtiger Persönlichkeiten bzw. Meldungen aus der zeitgenössischen siebenbürgischen Presse in ungarischer Sprache. Mein Ziel ist es zu versuchen, die Gründe des Erfolgs oder gerade Misserfolgs dieses umstrittenen politischen Gebildes zu erschließen, zu interpretieren und schließlich die auch für die heutige Zeit gültigen wichtigsten Schlussfolgerungen zu ziehen.

